

Fåtöljer, kartofler og hybelkaniner i skolen.

Nabosprogsundervisningens vilkår – en lille tilstandsrapport.¹

I 2006 skete der noget enestående. Fem nordiske kultur- og undervisningsministre samt repræsentanter for de tre nordiske selvstyremråder underskrev den første *Deklaration om nordisk sprogpolitik*.²

AV ANNA HELGA HANNES-DÓTTIR, GÖTEBORGS UNIVERSITET OG GITTE MOSE, UNIVERSITETET I OSLO.

FOTO: GOOGLE OG WIKIPEDIA

Deklarationen går ud fra at alle nordboer bl.a. har ret til at “tilegne sig forståelse af og kundskaber i et skandinavisk sprog og forståelse af de øvrige skandinaviske sprog, således at de kan tage del i det nordiske fællesskab”. Med baggrund i disse rettigheder formuleres et antal mål som man skal tilstræbe at opfylde. Et af disse mål indebærer at alle nordboer skal kunne “kommunikere med hinanden, først og fremmest på et skandinavisk sprog”. Et andet mål er at nordboerne skal have “grundlæggende kundskaber om sproglige rettigheder i Norden og om sprogsituationen i Norden”. For at målene kan indfries bør “[n]abosprogsundervisningen i skolen styrkes, ligesom undervisningen i skandinaviske sprog som hjælpesprog og fremmedsprog”.

Formålene med nabosprogsundervisningen er således at fremme den skandinaviske nabosprogsforståelse, som på sin side udgør forudsætningen for det nordiske sprogfællesskab. Med tilbage-

vendende kraft og regelmæssighed fremstilles dette fællesskab som selve fundamentet for alt nordisk samarbejde.

Sprogsamarbejdet, flagskibet i visionen om et nordisk fællesskab, bygger på en demokratisk og åben tradition og en politisk vilje til at bevare det nordiske sprogfællesskab, et samarbejde som man mener både bør og kan fremhæves i international sammenhæng. Med sine ca. 25 millioner indbyggere har Norden mulighed for at fremstå som en sproglig foregangsregion i den globaliserede verden.

Og det ER unikt – dette nordiske sprogsamarbejde, det skal der ikke herke tvivl om. Det som gør det unikt, er de politiske ambitioner om at opretholde og fremme sprogfællesskabet, ambitioner som er blevet formuleret i hensigtserklæringer og handlingsprogrammer. Men gennemførelsen af forslagene hviler på de enkelte nationer, og selv om politikerne foreslår og anviser veje til at opnå målene, er det ikke dem der skal udføre arbejdet. Det skal skolerne, dvs. lærerne og eleverne. Det er dem der bærer det nordiske sprogfællesskab, det er dem der skal holde flagskibet flydende.

SÅ HVORDAN FORVALTES OG GENNEMFØRES DETTE ANSVAR?

Deklarationen om den nordiske sprogpolitik er ikke en juridisk bindende, men en langsigtet hensigtserklæring. Ansvar for dens implementering ligger hos de enkelte landes regeringer, og deres redskaber er lovene og bekendtgørelserne for modersmålundervisningen, dvs. svensk-, norsk- og danskfaget.

I alle de skandinaviske lande har uddannelsessystemerne været genstand for store reformer indenfor de seneste 10 år. Inden da og siden etableringen af kultursamarbejdet i Nordisk Ministerråd, bl.a. den nordiske sprogkonvention i 1987, har nabosprogsundervisningen været mere eller mindre tydeligt til stede i uddannelsessystemernes bekendtgørelser. Indtil for få år siden var nabosprogenes litteratur obligatorisk eksamenspensum i Danmark. Det er ikke længere tilfældet.

Leder man i dag efter “noget” nordisk og især undervisning i naboernes sprog og litteratur i bekendtgørelserne for grundskolen og den videregående skole/gymnasiet i de tre lande, finder man en tydelig tendens til nedtoning af denne del af uddannelsen. I dag står der således i kompetencemålene for den nor-

Illustrasjon Inga Breivik

ske grundskole at eleven efter 4. skoleår skal kunne “forstå noe svensk og dansk tale”, efter 7. skoleår skal eleven “kunne lese enkle litterære tekster på svensk og dansk og gjengi innholdet”, og efter 10. skoleår skal hun/han kunne “lese og gjengi innholdet i et utvalg tekster på svensk og dansk”.³ I den videregående skole skal eleven “kunne lese et utvalg sentrale norske tekster fra middelalderen fram til 1870 i original språkdrakt og reflektere over språk og innhold (...) og gjøre rede for et utvalg nordiske tekster i oversettelse og i original”.

I de svenske bestemmelser står der at eleven skal have “møjlighet att forstå kulturell mångfald genom att möta skönlitteratur och författarskap från olika tider

och i skilda former från Sverige, Norden och andra delar av världen, erfarenheter av språken i de nordiska grannländerna samt en orientering om det samiska språket och övriga minoritetsspråk i Sverige”.⁴ Målet efter 9. skoleår er at “kunna läsa till åldern avpassad skönlitteratur från Sverige, Norden och från andra länder (...) kunna återge innehållet sammanhängande samt kunna reflektera över det”. I gymnasiet “får [eleven] möjlighet att utveckla en beläsenhet i centrala svenska, nordiska och internationella verk (...) uppöva(r) sin förmåga att förstå talad och skriven norska och danska och får kännedom om litteratur, språk och språksituation i hela Norden inkl. minoritetsspråken”.

I bekendtgørelsen for den danske mo-

dersmålundervisning, som er den mest detaljerede, står der at “undervisningen skal give eleverne adgang til de skandinaviske sprog og det nordiske kulturfællesskab (...) [de skal] lytte til og læse norsk og svensk med forståelse”. Detaljerede mål formuleres for de forskellige aldersgrupper. I f.eks. 1.– 2. klasse skal undervisningen omfatte “småtekster på norsk og svensk” og i 3.– 4. klasse skal eleven “høre norsk og svensk sprog og samtale om ligheder og forskelle i betydning og udtale (...) læse lette svenske og norske tekster”. I bekendtgørelserne for Gymnasiet og HF⁵ står der henholdsvis at “svenske og norske tekster skal læses på originalsproget” og der “skal arbejdes med svenske og norske tekster på originalsproget”.

**OG HVEM SKAL SÅ SØRGE FOR FORSTÅ-
ELSEN AF FÅTØLJERNE, KARTOFLERNE
OG HYBELKANINERNE?**

Så langt så godt om de lovbestemte paragraffer i bekendtgørelserne. Dem der skal føre disse paragraffer ud i livet og i klasseværelserne, er naturligvis lærerne. Og for at dansk-, norsk- og svensklærerne skal kunne løfte denne opgave må de både have en faglig baggrund i og have fagdidaktisk viden om nabosprogene.

Læreruddannelserne i de tre lande foregår forskellige steder. I Norge uddannes grundskolelærerne på lærerhøjskolerne – hvoraf flere i dag har fået status af universiteter. Her samt på de “gamle” universiteter uddanner man også lærere til de videregående skoler. I Danmark uddannes grundskolelærerne udelukkende på lærerseminarierne (fra 2008 professionshøjskoler), hvorimod gymnasie- og HF-lærere uddannes på universiteterne. I Sverige findes læreruddannelsen ved ca. 20 universiteter og højskoler.

Kun i den danske bekendtgørelse for (grundskole)læreruddannelsen i danskfaget står der noget om at læreren skal have “kendskab til nordiske nabosprog og nabosprogsdidaktik”. Resten er overladt til den enkelte uddannelsesinstitution – og til lokale ildsjæle. Det samme gælder i Norge, hvor der intet står om nabosprogsundervisningen i Rammepplan for allmennlæreruddannelsen. Bekendtgørelserne for den svenske læreruddannelse præciserer ikke hvilke fagkundskaber en kommende svensklærer har brug for – hverken i grundskolen eller i gymnasiet, og der står intet om nabosprogene.

Men når det gælder den danske gymnasie- og HF-læreruddannelse, der som nævnt udelukkende foregår på universiteterne, så skal man undervises af eller “udsættes for” modersmåltalende og gennemføre en eksamen i norsk og svensk.

Den centrale rolle som nabosprogsundervisningen tildeles i de nordiske policy-dokumenter, manifesterer sig således kun i beskeden grad i de nationale bekendtgørelser for undervisningen og overhovedet ikke i de nationale bekendtgørelser for læreruddannelserne – bortset fra de danske. I 2002 undersøgte vi for Nordisk Ministerråd udbredelsen af og vilkårene for nordensundervisningen i Norden, med fokus på ansatte nordiske modersmåltalende ved de højere uddannelsessteder.

Resultaterne blev publiceret i rapporten *Undervisning i Nordens språk och litteratur vid universitet och högskolor i Norden* (Hannesdóttir og Mose 2003). I maj 2009 foretog vi en opdatering af denne, og kort fortalt er situationen at antallet af ansatte undervisere ved

de uddannelsesinstitutioner der uddanner lærere, er blevet yderligere formindsket i forhold til tiden før 2002.

Dertil kommer at de nordiske lektorer som varetager nabosprogsundervisningen ved højskoler og universiteter, er ansat på mange forskellige måder. Nogle er rekrutteret og udsendt af ministerielle institutioner. I Danmark er det Lektoratsudvalget under Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling der er ansvarlige for disse. I Sverige er det Svenska institutet der har ansvaret, og i Norge er det Senter for internasjonisering av høgre utdanning under Utenriksdepartementet. Andre er rekrutteret direkte af uddannelsesstedet, men alle bliver i de tre skandinaviske lande lønnet af den ansættende institution.

I det følgende skelner vi således mellem fuldtidsansatte lektorer, som i de fleste tilfælde er rekrutteret fra hjemlandet og som har som hovedopgave at undervise i hjemlandets sprog og litteratur, og timelærere som kan have dette område som en særopgave. Ansættelsesformerne er også forskellige. I Sverige er nogle

Hvor mange undervisningstimer i nabosprogene skulle der mon tro til for at eleverne ville kunne forstå nabosprogene lige så godt som engelsk?

af lektorerne og nogle af timelærerne fastansat mens andre er åremålsansat. I Danmark er man ved at indføre fastansættelse og i Norge er man åremålsansat (3 + evt. 3 år).

I Norge findes der i dag én svensk og én dansk lektor begge ved Universitetet i Oslo. NTNU i Trondheim låner den svenske lektor – og ved Universitetet i Agder har man en udvekslingsaftale med Aalborg universitet – men ingen svenskundervisning. I Bergen har man en turnus med professor II-stillinger i henholdsvis dansk og svensk sprog eller litteratur, og i Tromsø en professor II i svensk sprog. I 2002 var der også en svensk og en dansk lektor i Bergen.

I Sverige er der ansat to danske lektorer ved universitetet i Lund, én ved Göteborgs universitet, én i Uppsala og en timelærer i Umeå. Det danske lektorat i Stockholm er netop blevet vakant. Hvad angår norske lektorer så er der én i Stockholm, som også skal undervise i Göteborg, én på vej i Uppsala og timelærere i Lund og i Umeå. Karlstads universitet besøger jævnligt Voksenåsen i Oslo hvor de studerende er på norsk sprog- og litteraturkursus. I 2002 var der 4 danske og 4 norske lektorer.

I Danmark er der én svensk lektor i København, én i Århus og timelærere i Roskilde, ved Syddansk universitet

i Odense og i Aalborg. Der er ansat én norsk lektor i København og én i Århus. Desuden er der timelærere ved Syddansk universitet Odense og i Roskilde. Syddansk universitet Kolding rejser til Lysebu i Oslo, hvor de får undervisning i norsk sprog og litteratur. I 2002 var der tre svenske og tre norske lektorer.

I forhold til vores rapport i 2002 er der således sket en nedskæring i antal fuldtidsansatte lektorer, og i Norden som helhed er antallet af norske lektorer f.eks. gået fra 11 til 6! Mao. er der i dag 4 norske lektorer som i Danmark og Sverige skal opfylde den nordiske vision om sprogforståelse. Denne opgave drejer sig ikke kun om at præsentere unge danskere og svenskere for norske hybelkaniner, men de skal også videregive den særlige indsigt – at for den der allerede kan dansk og svensk er det muligt at forstå norsk sprog, litteratur og kultur.

Når visionen om et nordisk sprogfællesskab trods alt endnu er en realitet ved de nordiske uddannelsessteder, så skyldes det bl.a. de kreative løsninger som findes i de tre lande. Det kan f.eks. være løsninger som de omtalte udvekslinger mellem læresteder og nabosprogs-kurserne på de såkaldte nordiske Perler: Schæffergården i København, Lysebu og Voksenåsen i Oslo og Hanaholmen i Helsinki. Men ifølge vores seneste undersø-

gelse foregår den hjemlige undervisning nu oftest ved at man læser *om* noget nordisk eller læser en enkelt tekst eller to fra nabolandene – nogle gange i oversættelse. Grundlæggende betyder det at meget få (nye) lærere bliver eksponeret for direkte og konkret nabosprogsundervisning ved en modersmåltalende nabosprogsunderviser. Gennem de etablerede udvekslinger får nogle et lidt større kendskab, men langt de fleste får ingen undervisning i naboernes litteratur og sprog, og det til trods for at det forventes at disse lærere opretholder og viderefører det nordiske sprogfællesskab.

FREMTIDENS GRUNDSTOF – ELEVERNE

Læreruddannelserne skal forberede de kommende lærere til en fagligt funderet undervisning sådan som bekendtgørelserne foreskriver. Når forudsætningerne for læreruddannelsernes nabosprogsundervisning er blevet dårligere, er det rimeligt at tro at nye lærergenerationer kommer til at bruge endnu mindre tid til dette i klasseværelserne. Stofmængden i modersmålsundervisningen er stor. I

en undersøgelse af nabosprogsundervisningen i den danske, svenske og norske grundskole fra slutningen af 1990'erne, fremgår det tydeligt at tidsmangel og stofmængde er den vigtigste årsag til nedprioriteringen.⁶ Ca. 30 % af lærerne angiver også faglig usikkerhed som årsag (s. 73).

Dertil kommer at undervisning i nabosprogene ikke gør noget større indtryk på eleverne, hvilket fremgår af en forholdsvist ny undersøgelse.⁷ I forbindelse med en sprogforståelsestest i de skandinaviske sprog og i engelsk, som gymnasieelever i samtlige nordiske lande gennemførte, kunne de skandinaviske elever angive hvorvidt de havde modtaget nabosprogsundervisning i skolen. Der var tre svarmuligheder: "ja", "nej" og "kun lidt". Et lille antal elever, 4,5 %, svarede "ja". Ca. 95 % svarede at de kun havde fået lidt eller ingen nabosprogsundervisning. Det kan derfor ikke undre at danske, norske og svenske elevers forståelse af engelsk er bedre end deres nabosprogsforståelse. Men når man omvendt tænker på at nabosprogene nærmest er usynlige for de fleste lærere igennem uddannelsen og i klasseværelset, ja så er resultaterne nærmest sensationelle. Danske elever forstår 40 % af nabosprogsmaterialet og 60 % af det engelske. De svenske elever forstår 48 % af nabosprogstesten og 75 % af den engelske, og nordmændene – som altid har været bedst til nabosprogsforståelse – forstår 67 % af nabosprogsmaterialet og 72 % af det engelske.⁸

Det bliver derfor naturligt at stille følgende spørgsmål: Hvor mange under-

visningstimer i nabosprogene skulle der monstro til for at eleverne ville kunne forstå nabosprogene lige så godt som engelsk?

DE INDBYGGEDE PARADOKSER

Det skulle nu være tydeligt at den nordiske sprogpolitiske deklaration er fyldt med gode visioner – og paradokser.

Der er ingen tvivl om at mange gør sig store tanker, nærer gode ønsker og at der er en politisk vilje til at opretholde sprogfællesskabet – ikke mindst gennem Nordisk Ministerråds forskellige puljer og samarbejdsorganisationer. De mange undersøgelser, rapporter og de vedtagne policy-dokumenter understreger dette. Parallelt med det nordiske arbejde med sprogdeklarationen er der foregået et intensivt sprogpolitisk arbejde i de enkelte lande. Senest har vi fået den danske *Sprog til tiden, Bästa språket – en samlad*

svensk språkpolitik og den norske *Mål og mening* som alle har dannet grundlag for de tre landes vedtagne sprogpolitikker. Også her bliver det enestående i det nordiske sprogsamarbejde og i den nordiske demokratiske sprogpolitik fremhævet, samtidig med tydeliggørelsen af det store paradoks: Den nordiske vision er ikke forenelig med nationale love og bekendtgørelser.

På de nationale planer kan vi se at sprogpolitiske vedtagelser nok omhandler det nordiske sprogfællesskab, men det er stort set kun i de danske undervisningsbekendtgørelser for modersmålsundervisningen at dette er udfoldet i detaljer. De norske og svenske bekendtgørelser bærer mest præg af at være hensigtserklæringer selv om de er formelt bindende for skolens arbejde. Hvad angår implementeringen ved universiteterne og højskolerne – på det lokale plan – er det tydeligt at her prioriteres der med hård hånd af de økonomisk autonome uddannelsesinstitutioner. I vores 2009-under-

Et lille antal elever, 4,5 %, svarede “ja”. Ca. 95 % svarede at de kun havde fået lidt eller ingen nabosprogsundervisning.

søgelse beklagede man situationen ved mange af uddannelsesstederne og henvisne netop til dette faktum.

“MED LIKEGYLDIGHETEN TIL FIENDE”

Dette var overskriften på en kommentar i Aftenposten i maj 2009. Artiklen omhandler det nordiske samarbejde, Nordisk Råd og Nordisk Ministerråd. Ifølge skribenten Ulf Andenæs er den største fjende for det nordiske samarbejde netop ligegyldigheden. Han beklager at man ikke har indset at Nordens fælles styrke ligger i det kultur- og sprogpoltiske samarbejde. Han mener derfor også at det er ved at være sidste udkald for at genrejse det – før engelsk overtager også som internordisk kommunikationssprog.

Hvad Andenæs ikke skriver nærmere om, er nogle af de tiltag man finder i regi af Nordisk Ministerråd som opfølgning til sprogdeklarationen. Det drejer sig om de allerede omtalte nordiske sprogkurser samt Sprogpiloterne og Nordspråk. Der til kommer nedsættelsen af en ekspertgruppe som skal rådgive om styrkelsen af nabosprogsforståelsen, primært blandt børn og unge, og en koordinatorfunktion som skal foretage opsøgende virksomhed og netværksdannelse for at informere om de sproglige aktiviteter på alle niveauer i uddannelsessystemerne.⁹

Forudsætningerne for at opfylde sprogdeklarationens mål ser således og trods alt ud til at være gode, og den indsats der skal til for at styrke nabosprogsundervisningen, fremstår som overkommelig. Men det springende punkt er hvordan de institutioner der uddanner dansk-

norsk- og svensklærere får adgang til de ressourcer der giver dem mulighed for at udføre nabosprogsundervisningen, så den virkelig opfylder sit navn og indhold. Bekendtgørelser, hensigtserklæringer, ad hoc-løsninger og organisatoriske satsninger er al ære værd, men det sikrer ikke en kontinuerlig og synlig læreruddannelse i nabosprogsundervisning – og dermed heller ikke for at nye generationer kan bære den nordiske sprogpolitiske vision videre – og ud i verden.

Litteraturliste:

Andenæs, Ulf. 2009. Med likegyldigheden til fiende. *Aftenposten* 9. maj 2009.

Aas, Inger. 2000. “Grannespråksundervisning – har vi det da? Grannespråksundervisning i dansk, norsk og svensk grunnskole: aktuell praksis og lærerholdninger.” Hovedfagsafhandling i nordisk språk og litteratur. Universitetet i Oslo.

Bästa språket- en samlad svensk språkpolitik – kan lastes ned fra <http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/50761>.

Delsing, Lars-Olof och Åkesson, Katarina Lundin. 2005. “Håller språket ihop Norden? En forskningsrapport om ungdomars förståelse av danska, svenska och norska.” *TemaNord* 2005:573 573 – kan lastes ned fra <http://www.norden.org/sv/publikationer/publikationer/2005-573>.

Hannesdóttir, Anna Helga. 2004. “Nordbornas språkliga rättigheter – och skyldigheter – i Norden.” *Sprogforum* 29 – kan lastes ned fra <http://inet.dpb.dpu.dk/infodok/sprogforum/udgiv.html>.

Hannesdóttir, Anna Helga og Gitte Mose. 2003. “Undervisning i Nordens språk og litteratur vid universitet och högskolor i Norden.” *TemaNord* 2003:507. <http://www.norden.org/kultur/bidrag/sk/norden-undervisning.asp?lang=1>.

Mål og mening. Ein heilskapleg norsk Språkpolitik. St.meld.nr. 35 (2007-2008) – kan lastes ned fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kkd/dok/regpubl/stmeld/2007-2008/stmeld->

[nr-35-2007-2008-.html?id=519923](http://www.kum.dk/nr-35-2007-2008-.html?id=519923).

Sprog til tiden – kan lastes ned fra <http://www.kum.dk/sw69649.asp>.

Noter

- 1 I det følgende taler vi kun om nabosprogsundervisning i de tre skandinaviske lande. I Hannesdóttir og Mose (2003) er hele Norden inddraget.
- 2 www.sprakrad.no/upload/ANP2007746.pdf
www.norden.org/da/samarbejdsomrader/sprog
- 3 www.utdanningsdirektoratet.no/grep/Lareplan/?laereplanid=710976&visning=5
- 4 www.skolverket.se/sb/d/165/a/16220#paragraphAnchor0
- 5 Gymnasiet www.uvm.dk/Uddannelse/Gymnasiale%20uddannelser/Love%20og%20regler/Vejledninger%20til%20laereplaner/stx.aspx & HF www.uvm.dk/Uddannelse/Gymnasiale%20uddannelser/Love%20og%20regler/Vejledninger%20til%20laereplaner/hf.aspx
- 6 Aas 2000.
- 7 Delsing og Åkesson 2005.
- 8 De to naboprogram sættes her sammen til en midlerværdi ligesom resultaterne af høre-fortællesestesten og læse-forståelsestesten. Delsings og Åkessons værdier ændres til procenter (Delsing & Åkesson 2005:92).
- 9 Se nærmere på www.norden.org.

FIL. DR. ANNA HELGA HANNESDÓTTIR er universitetslektor ved Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet. Har arbejdet med språkpolitiske frågor i nordiskt perspektiv och haft ledningsfunktioner inom lärutbildningen vid Göteborgs universitet.

LIC. PHIL. GITTE MOSE er dansk lektor og førsteamanuensis ved Universitetet i Oslo. Har udgivet flere artikler om især dansk og norsk samtidslitteratur. Forsker for øjeblikket i netbaserede multimediale litterære tekster. Se nærmere på www.hf.uio.no/iln/om-instituttet/ansatte/vit/gmose.xml.

